

Atıf - Reference: Yıldırım, Sait (2020) Yapay zekânın tüketim kültürü bağlamında değerlendirilmesi: Black Mirror örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(9): 31-43.

Yapay zekânın tüketim kültürü bağlamında değerlendirilmesi: *Black Mirror* örneği

Sait Yıldırım*

Öz

Yapay zekâ, kısa tarihinde sağlık, ulaşım, iletişim ve denetleme alanlarının yanında esas olarak iki önemli alanın gelişmesine aracılık etmiştir. Bunlar: savaş teknolojisi ve kapitalizm üzerinden tüketim kültürüdür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde savunma sanayisine odaklanan teknolojik gelişmeler; 20. yüzyıl sonlarına doğru kapitalizm, küreselleşme ve tüketim olgularının işlevselleşmesine aracılık etmiştir. Teknolojinin insan yaşamını kolaylaştırmasının yanında yapay zekâ ve tüketim ilişkisinin, kontrolsüz tüketim ve robotik teknolojilerin insan yaşamına hâkim olması gibi tedirginlikler gündeme gelmiştir. Yapay zekâyı geliştiren ve toplumsal refahın artmasına aracılık eden gelişmiş devletler, özellikle sinema ve ideolojik aygıtlar aracılığı ile teknolojik gelişmelerin geçmişten günümüze bireysel ilişkiler ve değerlerin tüketilmesine yol açtığını vurgulamaktadır. Bu noktada 20. yüzyılda distopik tasarımlar ile aktarılan, teknolojik gelişmelerin getireceği felaketler algısı, 21. yüzyılda özellikle medya ve sinema aracılığı ile gözler önüne serilmiştir. Bu çalışmada sürecin temsili göstergesi olarak *Black Mirror* dizisinin 1. Sezon 2. Bölümü üzerinden bir değerlendirilmeye gidilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tüketim kültürü, küreselleşme, yapay zekâ, *Black Mirror*.

Evaluation of artificial intelligence within the context of consumption culture: *Black Mirror* case

Abstract

In its short history, artificial intelligence has been instrumental in the development of two important areas besides health, transportation, communication and supervision. The first is war technology and the other is consumption culture through capitalism. Technological developments focusing on the defense industry especially during the Second World War, mediated the functioning of capitalism, globalization and consumption phenomena towards the end of the 20th century. In addition to making technology easier for human life, concerns about artificial intelligence and consumption, uncontrolled consumption, and robotic technologies dominating human life have come to the fore. Developed states that develop artificial intelligence and lead to the rise of social welfare emphasize that technological developments, especially through cinema and ideological devices, have led to the depletion of individual relations and values from the past to the present. At this point, the perception of disasters brought about by technological developments in the 20th century with dystopian imaginations was revealed in the 21st century especially through media and cinema. This study, as a representative indicator of the process, an evaluation was made through the 1st Season 2nd Part of the *Black Mirror* series.

Keywords: Consumption culture, globalization, artificial intelligence, *Black Mirror*.

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, e-posta: sait.yildirim@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6044-2447

Giriş

Sosyal, ekonomik ve politik dönüşümler toplumsal kalkınmanın yönünü belirlemektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş devletlerde savunma sanayi ile birlikte üretim ilişkilerinde teknolojik ilerlemenin belirleyici etkisi görülmüştür. Teknolojik gelişimlere olan eğilim, nüfus artışı ile birlikte bilgi ve bilimin öneminin arttığı bir sürece girilmesi ile anlam kazanmıştır. Üretim faaliyetlerinde teknolojik araçların etkinliğinin artması ile el işçiliğinin önemi azalmakla birlikte seri üretim araçları ile düşük maliyete üretim imkânı doğmuştur. Üretimin yaygın ve teknoloji odaklı gerçekleşmesi ile birlikte tüketim faaliyetleri de dönüşmeye başlamıştır. 21. yüzyılda teknolojik gelişmeler ile küreselleşme süreci, üretim faaliyetlerine paralel biçimde bir tüketim kültürünün inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Seri üretim ile ulaşım ve iletişim imkânlarının daha kolay olduğu bir dönemde tüketim de benzer biçimde yaygınlık ve devamlılık kazanmıştır. Bu noktada toplumsal kalkınma, teknolojik gelişmeler aracılığı ile tüketim kültürünün egemen olduğu kapitalist bir sisteme dayanan bir modele evrilmiştir. Üretim ve tüketim sürecinde teknolojik gelişmelerin katkısı, enformasyon toplumunda yapay zekâ uygulamaları üzerinden belirginleşmiştir. İnsanların tercih, beğeni ve algılarını belirleyip kimi zaman yönlendirerek tüketim mekanizmaları inşa edilmiştir. Tüketimin yaygınlaşması ise daha çok medya üzerinden reklamlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Tüketim olgusu bir güç olarak üretim süreci ve diğer ilişkileri biçimlendirmektedir. Teknolojik gelişmelerin insan hayatına müdahalesinin nihai noktası yapay zekâ gelişmeleri ve uygulamaları olmuştur. Yapay zekâ, robotik teknolojilerin çok daha gelişmiş boyutta insan eğilim ve eylemlerini taklit etme konusunda yetenekli araçlardan oluşmaktadır. Şimdilerde kısmen uygulanmakla birlikte yakın gelecekte toplum yaşamında birçok farklı alanda yapay zekâ teknolojisinin etkin olacağı günümüz gelişmelerinden okunmaktadır. Sağlık, savunma sanayi, eğitim ile birlikte bu çalışma içerisinde izah edilen birçok sektörde yapay zekâ uygulamalarının etkinliği dikkat çekmektedir. Ayrıca bu gelişmelerin yanında yapay zekânın konumu, sınırları ve hukuksal boyutu ile ilgili birçok tartışma konusu da gündeme gelmektedir.

Çalışmada yapay zekâ uygulamalarının nihai aşamada tüketim olgusunu güçlendirmeye yönelik bir işlev üstlenmesi üzerine odaklanılmaktadır. Yapay zekâ teknolojisinin toplumsal yaşam için olumlu ve olumsuz yönleri çalışma içerisinde değerlendirilmektedir. Ayrıca yapay zekânın ortaya çıkışı ve etki alanları üzerine kısa bir tarihçeye yer verilmiştir. Ayrıca üretim ve tüketim ilişkilerinde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisi ve yapay zekânın işlevselliği tartışılmıştır. Çalışmanın amacı tüketim kültürünün yapay zekâ gelişmelerini kuşatması ve tüketim nesnesine dönüştürmesi ile ortaya çıkan yapıyı, ilgili sanatsal materyal üzerinden incelemektir. Bu bağlamda kapitalizmin yapay zekâ ve teknolojik gelişmeleri, tüketimin bir nesnesi olarak sunmasını; başlangıçta distopik eserler aracılığı ile daha sonra çalışmanın materyali olan *Black Mirror* dizisi üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmada içerik analizi yöntemi ile film çözümlemesi yapılmıştır. *Black Mirror* dizisi, yapay zekâ gelişmeleri üzerinden tüketim kültürünü konu almaktadır. Bu dizinin her bölümünde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yakın gelecekteki görünümü ve bu görünümün insan ve toplum ilişkilerine etkisi ortaya konulmaktadır. Dizinin bu çalışma kapsamında incelenecek olan bölümünde teknolojik gelişmeler ve tüketim kültürü ilişkisi aktarılmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi

Tüketim olgusu son birkaç on yılın bilimsel, toplumsal ve ekonomik anlamda dönüşümü ile birlikte hemen her alan ile bağlantılı bir konuma gelmiştir. Özellikle teknolojik gelişmelerin akıllı sistemler üzerine inşa olduğu bu dönemde tüketim ilişkileri üzerinde de belirleyici etkiler oluşmuştur. Tüketimin sınırlarının belirlenmesi, tüketim nesnelere ve tüketimin yaygınlaştırılması bağlamında etkin ve işlevsel çalışmaların teknolojik araçlar ve özellikle yapay zekâ uygulamaları ile güçlendirme stratejisi oldukça gelişmiştir. Belirtilen ilişki üzerine tüketim kültürü ve yapay zekâ ilişkisinin tarihsel süreci ve bugününe dair söylemlerin gösterilmesi bağlamında değerlendirilen bu çalışmada; “*Black Mirror*” dizisinin bir bölümü araştırma materyali olarak dikkate alınmaktadır. İncelenen bölümün tercih edilme sebebi tüketim olgusunun tek tipleştirdiği insan modelini üretim ve tüketim ilişkileri bağlamında ortaya konulmasıdır. Aynı zamanda tüketim toplumu ve yapay zekâ ilişkisinin medya, sunum ve göstergeler üzerine inşa edilmesinin vurgusu çok yönlü bir değerlendirmenin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde tüketim kültürü ve yapay zekâ ilişkisinin distopik bir tasavvur ile izah edildiği gözlenmektedir. İçerik analizi yöntemi ile çözümlenen çalışmada yapay zekâ uygulamalarının tüketimin nesnesi olarak birey ve toplum hayatındaki etkisi irdelenmektedir.

Tüketim kültürü ve kapitalizm

Sanayi Devrimi'nin gelişmesi ile makineleşme, fabrikalaşma ve seri üretim olanakları ekonomide yeni bir dönemi başlatarak feodal yönetimleri etkisizleştirmiştir. Yeni ekonomik düzen, işçiler için de yeni imkânları var etmiştir. İş tercih etme özgürlüğü ve uzmanlaşma imkânı, sanayi ekonomisinin önemli avantajlarından olmuştur. Ancak fabrikalaşma ve üretim ilişkileri şekillendikçe kapitalizmin yeni bir sömürü ortamı oluşturduğu görülmüştür (Selik, 1980: 166-168). Üretim faaliyetleri ve teknolojik gelişmeler, kapitalizmin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. 20. Yüzyıla gelindiğinde o döneme kadar savaş teknolojileri üzerine yoğunlaşan bilimsel ve teknik gelişmeler sosyal yaşamda refahın arttırılmasına yönelik ilerleme kaydetmiştir. Elektrik ve elektronik endüstrisinin savaş sonrası hızlı gelişimi televizyon ve diğer elektrikli ürünlerin üretilmesine aracılık etmiştir. Televizyonun icadı bir eğlence aracı olarak tüketim faaliyetlerini yönlendirme noktasında kapitalist sistemin önemli bir iletişim aracına dönüşmüştür. Televizyonun yaygınlaşması reklam sektörünün gazete ve dergilerden alınarak televizyonlarda daha etkili bir şekilde tüketiciler ile buluşmasına yol açmıştır (Appleby, 2012: 315-317). İletişim ağlarının yaygınlaşması, reklam, tanıtım ve pazarlamanın önemli bir aracına dönüşmesine yol açmıştır. Ancak iletişimin uluslararası niteliğe sahip olması, medya ve iletişimin insanlar üzerinde otorite kurmasına yol açmıştır. Medya, insanlara sadece ürün ve hizmet tanıtımı yapmakla kalmayarak toplumları manipüle etme aracına dönüşmüştür. Bu noktada medya, ticari ve politik olarak toplumları adeta bir ağ otoritesine dâhil etmiştir. Toplumsal yaşamda kapitalizm, medya ve iletişim teknolojileri aracılığı ile her nesneyi daha güçlü ve hızlı şekilde bir metaya dönüştürmüştür (Castells, 2006: 401-404). Kapitalizmin güç kazanmasının önemli bir sebebi gelişim süreci itibariyle her şeyi bir metaya dönüştürmesidir. Sosyal yaşamda yer alan her şey zamanla tüketimin bir nesnesi olarak yeniden inşa edilmektedir. Gıda, tekstil ve hizmet sektörü ile temellenen ticari faaliyetlere, modern üretim araçları ile birçok alan eklenmiştir. Kapitalizmin metalaştırdığı alanlar daha çok insanların mevcut yaşamı veya geleceği ile bire bir ilgili

konularda yoğunlaşmaktadır (Wallerstein, 2012: 16-19). Bu bağlamda kapitalizm toplumun kültürel anlamda dönüşümüne aracı olduğu söylenebilir.

Kapitalizmin önemli bir niteliği çalışma yaşamı ve üretim ilişkilerinde insanlar üzerinde tahakküm oluşturmamasından ziyade bir rızaya salık vermesidir. Rıza ilişkisi tüketiciler için de bir arzuya dönüşmektedir. Kapitalizm, bireylerin çağdaş düzende tüketimi kişisel tercih olarak algılamalarına yol açmaktadır. Çalışma yaşamında teşvik ve harcamaya dayalı kazanım ilişkisi üretimi yaygınlaştırmaktadır. Kapitalizm ile birlikte insanların seçenek sayısı artarak tüketim eğilimleri yaygınlaşmaktadır. Eğitim ve sağlığın ticari faaliyet alanına dönüşmesi, insanın bedeni ve geleceği üzerinden biçimlenen bir metalaşma sürecini görünür kılmaktadır. Sağlık aracılığı ile yeni hastalıkların keşfi ve ilaç sektörü üzerinden güçlü bir pazar oluşmaktadır. Aynı zamanda sağlık üzerinden insan bedeni üzerinde hastalık dışında estetik ve tercihe dayalı tıbbi müdahaleler de yaygınlaşmaktadır (Lordon, 2013: 138-140). Estetik olgusu, moda kavramı üzerinden insan bedeninin metalaşması ile bir kapitalist bir döngüye dönüşmektedir.

Küreselleşme ise zaman ve mekân algısının teknolojik gelişmeler aracılığı ile ortadan kalktığı bir süreç olarak yukarıda bahsedilen üretim ve tüketim ilişkilerinin yayılımı biçiminde değerlendirilmektedir. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz getirileri, tercihten öte zorunlu bir süreç olarak görülmektedir. Bu noktada iletişim ve ulaşım anlamında bireylerin yaşadığı yerin niteliğine bakılmaksızın üretim ve tüketim bağlamında bir eşitlik belirmektedir. Bir bölgede üretilen ve moda-marka ambalajı ile pazarlanan ürünler, dünyanın her tarafına ulaşmakta ve tüketimi sağlanmaktadır (Bauman, 2012: 53-55). Tüketim süreci ve küreselleşme ilişkisinde iletişim teknolojilerinin önemli etkisi bulunmaktadır. İnternet ve medya aracılığı ile ürünlerin pazarlanması tüketimi yaygınlaştırmaktadır. Moda olan bir ürünün ülkeler, toplumlar hatta şehirler bağlamında reklam ve pazarlaması gerçekleştirilmektedir. Rızaya dayalı tüketimin temelinde ürünlerin pazarlamasındaki başarı yatmaktadır. Ayrıca sosyal medya ağları ile modern gözetleme aygıtları geliştirilerek ülkelere göre tüketici kimlikleri belirlenmektedir. Bu noktada tüketicilerin algı, hassasiyet, beğeni ve tercihlerini de dikkate alan bir tüketim döngüsü oluşturulmaktadır.

Tüketim toplumunun bir getirisi olarak “gösteriş”, insanın var olma çabasının başkaları üzerinde bir hegemonya oluşturma girişimi ile ortaya çıkmaktadır. İnsanlar moda ve marka üzerinden kendilerini sınıflama gayretine girişmektedir. Moda takibi ve aidiyet algısı insanda var olma durumunun gerekliliği olarak sunulmaktadır. Bu sebeple tüketim çarkının hızına yetişmek bir zorunluluğa dönüşmektedir. Bu sürecin insanlar üzerindeki etkisi gösteriş toplumunun oluşması ile belirginlik kazanmaktadır (Miller, 2012: 103-105). Gösteriş ölümsüz kılmak noktasında daha önceleri insanların ünlü veya değişik biçimlerde tanımlanmış kişilerle fotoğraf çektirmesi olağan görülmektedir. Ancak günümüzde insanların kendilerini ürünler (araba, kıyafet, takı) ile aynı karede gösterme çabası tüketim toplumunun geldiği noktayı açıkça göstermektedir. Bu eylemler bireylerin farkında olmadan tüketim çarkında yerini koruma amaçlı moda gibi unsurlar aracılığı ile ayakta kalmaktadır (Durning, 1998: 37-40). Tüketim toplumunda, kapitalist ilişkiler bağlamında insanları tüketime yönlendirmeye dönük politikalar uygulanmaktadır. Üreticiler, tüketicilerin kâr getirisinin daha çok olduğu alanlara yönlendirmek için reklam ve pazarlama stratejileri geliştirmektedir.

21. yüzyıl insanının önemli bir özelliği, tüketim kültürü tarafından kontrol edilmesidir. Üretim ve tüketim ilişkileri noktasında toplum yaşam önemli ölçüde dış müdahaleler ile düzenlenmektedir. Bireylerin sınıfı veya tercihleri tüketim

alışkanlıklarına göre belirlenmektedir. Alışveriş ve tüketim, sosyal aktivite olarak gündelik yaşamın en belirgin alanını işgal etmektedir. Tüketim ürünlerinin sürekli güncellenmesi ve yenilerinin üretilmesi kışkırtıcı biçimde ekonomi ve tüketimi canlı tutmaktadır (Bauman, 2014: 64-67). Küreselleşme sürecinde tüketim ürünlerinin dünyanın her tarafına yayılması ve pazarlanması, her bireyi ortak tüketim zincirine dâhil etmektedir. Ülkelerin toplumsal ve ekonomik şartlarının farklı olmasına rağmen küreselleşmenin ulusların sınırlarını aşan etkisi, evrensel bir tüketim kültürünü oluşturmuştur (Boratav, 2005: 211-213). Tüketimin bir kültüre dönüşmesi ile ihtiyaçlar da sunileşerek yaygınlaşmaktadır. Tüketim kültüründe kapitalist ilişkiler aracılığı ile insan yaşamında olan her şey tüketimin nesnesine dönüşmektedir. Bu kapsamda değerler, inançlar, kimlikler ve kurumlar tüketim nesnesine dönüşmektedir. Küreselleşme süreci ile yaygınlaşan tüketim kültürü, bir anlamda kültürün de tüketilmesine yol açmaktadır (Baudrillard, 2013: 37-40). Ayrıca tüketim toplumunda üretim ve pazarlama ilişkileri aynı zamanda üretici ve tüketici olarak bireyleri yabancılaştırmaktadır. Satış, pazarlama ve tüketimin sürekliliğinin sağlanması ile “tüketici kapitalizmi” güçlenmektedir (Bocock, 1997: 43-45). Kapitalizmin olağan bir biçimde tüketimi sınırsız kılması, üretim ve tüketimde yer alan hemen tüm bireyleri kapsayıcı politikalar uygulamasından kaynaklanmaktadır.

Tüketimin yaygınlaşması ile birlikte üretici ve tüketici ilişkisinde yeni bir süreç geliştirilmiştir. Bu süreçte teknolojik gelişmeler ile birlikte üretici ve tüketicilerin denetimini kuvvetlendirmek için insansız teknolojiler daha çok aktifleştirilmiştir. Nüfusun artması ve ihtiyaçların çeşitlenmesi, sürekli bir üretimi gerekli kılmıştır. Seri üretim biçimi insanüstü bir emeği gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda maliyet olarak da insansız teknolojiler daha çok avantaj sağlamaktadır. Tüketici veya müşterilerin tüketim alanlarında daha çok zaman geçirmeleri için çeşitli düzenekler inşa edilmiştir. Özellikle büyük alışveriş merkezlerinde tüketicilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde çeşitli imkânlar sunulmaktadır. Çocukların eğlence alanlarından beslenmesine, anne ve babalarının alışveriş yaparken çocuklar ile ilgilenilmesine kadar her şey tüketim odaklı düşünülmektedir. Bu sistemi kontrol edebilmek için çalışanlar ile birlikte insansız teknolojilere ihtiyaç duyulmaktadır (Ritzer, 2000: 117-120). İhtiyaçların biçimlenmesi ve tüketimin sınırsızlığı insanların akıllı üretim ve tüketim teknolojilerini gereksinim duymasına yol açmaktadır. Savaş teknolojileriyle yaşama dâhil olan yapay zeka uygulamaları zamanla sosyal refah ve tüketim olgusunun belirleyici nesnesine dönüşmüştür. Bu noktada yapay zekâ teknolojisinin gerek bilimsel gelişmelerde gerekse tüketim ilişkilerinde günümüz ve yakın geleceğin belirleyici gücü olacağı görülmektedir. 21. yüzyılda da bilgi, iletişim ve robot teknolojisinin gelişip yaygınlaşması ile sanayi devriminde yaşanan tedirginlikler gündeme gelmiştir. Robotların insanların yerini alacağı, insanların işsiz kalacağı düşüncesi önemli sosyal endişeleri görünür kılmıştır. Askeri teknoloji, internet ve iletişim bankacılık işlemlerinde belli oranda insanların etkinliğini azaltan uygulamalar yapay zeka teknolojisi ile mümkün olmuştur. Ancak bu noktada görülmelidir ki insanların yeni uğraş ve uzmanlıklara ihtiyaç duyacağı gerçeği birçok yeni mesleği de ortaya çıkaracaktır.

Toplumsal dönüşüm ve yapay zekâ tasavvuru

Yapay zekâ, doğal zekâyı ihtiyaç duyulan tüm eylemleri gerçekleştirme konusunda işlev kazanma çabalarının sonucu olarak ifade edilmektedir. Bilimsel ve teknolojik

gelişmeler doğal zekânın muhakeme ve değerlendirme gücünün yapay zekâ teknolojisi üzerinde her zaman daha baskın olduğunu göstermiştir. Ancak zamanla bilişim sektörünün bilgiyi kullanma biçimi üzerinden doğal zekânın birçok işlevinin taklit edilebilir olduğu ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ uygulamaları teknolojik gelişmeler ile birlikte birçok avantaj sağladığı gibi insanın yerini alacağı endişesi ile etik ve hukuksal olarak birçok tartışmayı da gündeme taşımıştır. Bu noktada kısa bir geçmişe sahip olan yapay zekânın gelişim evresine değinmek yapay zekânın dünü, bugünü ve yarını üzerine bit tartışma üretmek için gerekli görülmektedir (Oleron, 1992: 16-18). Tarihsel olarak yapay zekânın 1956'da Dartmout College'da gerçekleştirilen bir toplantıda ilk kez J. McCarthy tarafından kullanıldığı ortak bir kabuldür. Bilim insanlarının akıllı makinelerle olan ilgisi daha eskilere dayanmaktadır. Ancak savaş dönemi ve yeniden kalkınma hareketleri ile birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısı itibari ile analitik makineleşme önem ve özgünlük kazanmıştır. Yapay zeka üzerine çalışmaların yaygınlaşması, robotik teknolojilerin yaşamın farklı alanlarında kullanılmaya başlamasına yol açmıştır (Haton, Haton J., 1991: 8-12). Yapay zekâ, yarım asrı aşkın bir süredir robotik faaliyetlerin insani eğilimlere daha çok zihinsel ve bilişsel anlamda dönüşüm çabalarını ifade etmektedir. Yapay zekânın felsefesi ise ünlü matematikçi Alan Turing'in kendi adını verdiği "*Turing Testi*" ile gelişim göstermiştir. Turing Testi ile doğal ve yapay zekânın karşılaştırılması yapılarak bir ölçüt belirlenmeye çalışılmıştır. Turing kısaca, deneyde makinelerin düşünüp düşünemeyeceği, insandan ayırt edilip edilemeyeceği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çaba ile 1950'de başlayan yapay ve doğal zekâ yarışının günümüzde dengeleri değiştirecek biçimde sonuçlandığı gözlenmektedir (Turing, 1950: 453-458).

Doğal ve yapay zekâda karşılıklı olarak üstünlükler gözlemek mümkündür. Doğal zekâ muhakeme etme yeteneği ile yeni şartlara uyum sağlama becerisine sahiptir. Aynı zamanda yeni gelişmeleri öğrenerek problemleri çözme konusunda gelişim gösterebilir. Ancak yapay zekâ daha çok bir tasarımı gerçekleştirme konusunda etkilidir. Gelişen programlar ve teknolojik ilerlemeler, yapay zekâ formlarının daha önce gerçekleşmemiş ölçüde insan becerilerini taklit etmeyi olanaklı hale getirmeyi amaçlamaktadır. İnternet aracılığı ile yeni bilgi ve belgeler yapay zekâ formlarının yenilenmesine yardımcı olarak, gelişen şartlara göre uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Yapay zekâ uygulamaları ile birlikte birçok alanda üretim ve tüketim ilişkileri bakımından gelişmeler yaşanmıştır. Üretimde yapay zekâ ve robotik gücün birçok avantajı bulunmaktadır. Uzmanlaşma ve yeniden personel yetiştirme gibi insanlara özgü süreçlerin yapay zekâ için bir önemi bulunmamaktadır. İnsana özgü hatalar yapay zekâ üretimleri ile ortadan kalkmaktadır (Yılmaz, 2017: 5-7). Üretimin herhangi bir aşamasında insanlara ait hatalar yapay zekâ için geçersizdir. Aynı zamanda tehlikeli işleri üstlenme noktasında yapay zekânın önemi ortaya çıkmaktadır. Üretim ve hizmet alanında yapay zekâ aracılığı ile daha ucuz maliyet ve esnek çalışma saatleri gündeme gelmektedir. Maliyetin düşürülmesi tüketim endüstrisi için bir avantaja dönüşmektedir. Yapay zekâ işleyişi kontrol edilebilir nitelikte olduğu için evrensel ve objektif biçimde bir üretim organizasyonu mümkün olmaktadır. Kısaca yapay zekânın üretim faaliyetlerinde etkinliğinin artması ile zamandan tasarruf edilerek daha güvenilir bir biçimde, düşük maliyetli ve evrensel üretim biçiminin etkin ve işlevsel kapsamda gelişebileceği mümkün görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin yapay zekâ üzerinden insanların yaşamlarını kolaylaştırması ile birlikte etik, sosyal ve genetik anlamda birçok sorunu ortaya çıkardığı görülmektedir. İnsan zekâsının taklidi, zaman içerisinde zekâyâ ve genlere müdahale kapsamında insanları dönüştürmeye odaklı bir tehdidin varlığını görünür

kılmaktadır. Bu düşünce yapay zekâ ve robotik gücün eleştirilmesine yol açmaktadır. Ancak temelde bilimsel ve teknolojik anlamda robotik düzenin daha bilinçli bir görünümü tasavvur edilmektedir. Teknolojik aygıtların insani işlevleri gerçekleştirme noktasında akıl, yorumlama ve çıkarım yaparak güncelleme işlemleri, yapay zekanın daha önceki teknolojik faaliyetlerden farkını ortaya koymaktadır. Yapay zekâ uygulamalarının üretim faaliyetlerindeki faydaları olmakla birlikte kullanım alanları da oldukça kapsamlıdır. Temel olarak üretim faaliyetlerini daha kapsamlı ve güvenilir bir biçimde her alanda yapay zekanın etkinliğinin hissedileceği bilinmektedir. Finans ve ekonomik dengelerin belirlenmesinden bilginin yeniden üretilmesine, kamudaki rutin işlerden sağlık sektörüne, tarımsal üretimden yeraltı kaynaklarının erişimine, ulaştırmadan askeri güvenliğe kadar tüm alanlarda nüfus artışı, ulus aşırı dengeler ve teknolojik gelişmeler paralelinde yapay zeka formlarının varlığı kaçınılmaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır (Doğan, 2005: 73-78). Yapay zekânın gelecek tasarıları internet ağları üzerinden verilerin ulaşılabilir ve yenilenebilir olması ile gerçeklik kazanmaktadır. Bilgiye ulaşma ve kullanma becerileri de insandan yapay zekâ aygıtlarına aktarılabilir önemli bir niteliktir. Yapay zekânın mevcut bilgi ve vakalardan yeni üretimler gerçekleştirmesi ve farklı alanlardaki ortak sorunlara çözüm önerileri sunması bağlamında sağlık alanında da bir çığır açacağı öngörülmektedir. Birçok tıbbi teşhis ve tedavi yönteminde elektronik cihazların yardımı günümüzde bir zorunluluğa dönüşmektedir. Tıp ve finans konularında yapay zekâ uygulamaları daha çok, insanları yönlendiren ve onlar adına karar alan bir pozisyondadır.

Yapay zekâ gücünün gelecekte insanların gerçekleştirdiği birçok eylemi kolaylıkla üstleneceği öngörülmektedir. Bu kapsamda yapay zekâ formlarının, insanların yaşamlarını kolaylaştırdığı gibi toplumsal, hukuksal ve etik anlamda birçok sorunu ortaya çıkaracağı açıktır. Aynı zamanda gelecekte otorite olarak yapay zekânın insanlardan daha çok söz sahibi olacağına dair tedirginlikler yansıtılmaktadır. Bu kaygılar medya aracılığı ile bir takım alternatif teknolojik şirketler ve birtakım politik unsurlar tarafından dillendirilmektedir (Ersoy, 2017: 100-105). Ancak yapay zekâ uygulamalarının gelişim düzeyi ne ölçüde olursa olsun bir otokontrol sistemi olmadan kurulumuna aykırı bir biçimde insiyatif almasının mümkün olmadığı bilinmektedir. Robot teknolojilerinde karar verme mekanizmaları ve sorumluluk sisteminin ne ölçüde gelişeceği özellikle güvenlik açısından tartışılması gerekmektedir. Dünya savaşlarının artık teknolojik temelde bir rekabete dönüşmesi gelecek kaygısının distopik tasavvurlara taşınmasına yol açmaktadır. Bu noktada yapay zeka formlarının sosyal refahın yücemesi ile birlikte insan yaşamını tehdit edici boyuta taşınacağı önemli bir gerçekliktir. Savaş teknolojisinin yanında yapay zeka üzerine geliştirilen önemli bir eleştiri özel yaşamın güvenliği üzerinedir. Kişisel veriler ile birlikte ulusal ve uluslararası bilgilerin depolandığı formların bir güvenlik tehdidini açığa çıkaracağı düşünülmektedir. Robot teknolojisinin gelişim sürecinin bir tehlike ve tedirginlik yaratması çok daha eski dönemlerde yansıtılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte silah ve savaş teknolojisine ağırlık veren dünya devletleri, daha sonraki mücadelelerde insan gücünden çok teknolojik gelişimin etkili olacağını düşünmüştür. Bu kapsamda teknolojik gelişmeler sosyal refahın gelişiminden daha çok savaş ve yok etme üzerine geliştirilmiştir. Teknolojik girişimlerin yok edici gelişimleri toplu katliamları ve kötü bir geleceği kaçınılmaz kılmıştır. Bu noktada teknoloji ve robotik sistemlerin insan geleceğini karanlığa sürüklemesi ile oluşan kargaşa hali birçok distopik tasavvuru ortaya çıkarmıştır.

“Black Mirror”, distopya ve tüketim kültürü

Robot teknolojisinin gelişim sürecinin bir tehlike ve tedirginlik yaratması, çok daha eski dönemlerde dile getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte silah ve savaş teknolojisine ağırlık veren dünya devletleri, daha sonraki mücadelelerde insan gücünden çok teknolojik gelişimin etkili olacağını düşünmüştür. Bu kapsamda teknolojik gelişmeler, sosyal refahın gelişiminden daha çok savaş ve yok etme üzerine geliştirilmiştir. Teknolojik girişimlerin yok edici gelişimleri toplu katliamları ve kötü bir geleceği kaçınılmaz kılmıştır. Bu noktada robotik teknolojinin insan geleceğini karanlığa sürüklemesi ile oluşan kargaşa hali distopyalar ile dile getirilmiştir. Daha çok iki dünya savaşı arasında ortaya çıkan distopik eserlerde korkunç gelecek, mevcut şartlardan esinlenerek edebiyat aracılığı ile aktarılmıştır. Mevcut düzende yapay zekânın geleceğine dair eleştiriler temelde yarım asrı aşkın süre önce benzer tedirginlikler ile dile getirilmiştir. Bu eserlerden ilki ve daha sonrakilere ışık tutacak nitelikte olan Rus yazar Yevgeni Zamyatin’e aittir. Zamyatin, *Biz*(2012) isimli romanını 1920’de kaleme almıştır. Romanda, gelecekte dünya tek bir devlet olarak kurgulanmakta ve teknolojik iktidarın monarşik hegemonyası aktarılmaktadır. Her şey robotik düzene uygun bir biçimde yaşamını sürdürmekte ve belirlenen bir programa göre hareket edilmektedir. Bu yeni dünya, matematik ve sistemlerden ibarettir. Kültür, kurumlar, duygular ve sanat ortadan kalkarak somut, rasyonel bir varlık düzeni kurgulanmıştır. Bu aşamada romanın düşündüğü robotların insanları hâkimiyeti altına alacağı yönündedir. Karamsar geleceğin etkinliği Rusya’nın savaşın merkezinde ve dünyanın iki büyük bloğundan birini oluşturmasından kaynaklanmıştır. Ancak tüm distopyalar savaş ve askeri teknoloji üzerine kurgulanmamıştır. Aldous Huxley’in 1932’de kaleme aldığı *Cesur Yeni Dünya*’sı (2000) üretim faaliyetlerinde bir çığır açan Fordizmin kurucusu Henry Fordu merkeze almaktadır. Romanda insanların varlığı sadece üretimin sürekliliğini sağlama amacına dayanmaktadır. Doğum ve ölüm döngüleri programlı bir biçimde geliştirilmiştir. Her eylem robotlar tarafından planlanarak insanlar tarafından gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Farklı düşünmek, itiraz etmek veya düzenin işleyişine karşı gelmek olanaksız kılınmıştır. İnsanları üretimden alıkoyacak her eylem ve kurum yasaklanmıştır. İktidar, insanlar üzerindeki baskısını diri tutmak için sürekli bir takip ve denetleme sistemi geliştirmiştir. Bu sistem daha çok George Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (2005) romanında dile getirdiği Big Brother’in otoritesidir. Evlerde, sokaklarda ve kısaca her yerde gözetleme araçları insanları yönlendirmekte ve kontrol etmektedir. Sıkı denetim alanları insanları iktidarın belirlediği sınırlar içerisinde kalmasına yol açmaktadır. Nihayetinde Isaac Asimov’un *Ben Robot* (2016) romanında daha önceki kurguların gerçekleşmiş hali üzerine toplumsal çatışmalar öyküleştirilerek aktarılmıştır. Romanda robotların doğal yaşamın vazgeçilmezi olduğunu, zamanla robotlar ve insanların çatıştığı, robotların insani özellikler sergilediği ve duygusal tutumları ortaya kaldırdığına dair birçok öykü dillendirilmektedir. Kısaca distopyalarda gelecekte robotların insan hayatındaki karşı konulmaz yeri ele alınmaktadır. Bu kapsamda geleceğe dair tedirginliklerin önemli bir sebebi teknolojik gelişmelerin insan refahından önce kapitalizm, savaş teknolojileri ve iktidarların çıkarlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Black Mirror ise 2019 yılı itibari ile 5. Sezonu yayınlanan internet dizisi olarak distopik tasavvurları ekranlara taşımaktadır. Tüketim toplumu, internet bağımlılığı, insani duyarlılıkların azalması, duygu ve değerlerin tüketilmesi ve teknolojinin gelişmesi sonucu hayatın her alanına giren yapay zekânın konumlandırılışı konuları *Black Mirror*’un temel odaklarını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan

bölümde özellikle tüketim ilişkileri ve yapay zekânın gücüne atıfta bulunmaktadır. İncelenen kısım, 1. sezonun “*Fifteen Million Merits*” isimli ikinci bölümüdür. Bölümde süre giden bir yaşam aktarılmaktadır. Distopik romanlarda anlatılan yaşam serüveninde olduğu gibi insanlar cam fanuslarda yaşamaktadır. Sürekli çalışmaya odaklanılmakta ve insanların duygusal düşünce ve girişimlere yönelmesi engellenmektedir. Teknolojik gelişmeler ise son adeta son basamaklarına ulaşmıştır. Sabah fanusunda uyanan Bingham Madsen’i sanal bir horoz öterek uyandırmaktadır. Fanus doğal güzelliklerin suni görünümünü yansıtmaktadır. Ayrıca fanuslar birer ekran olarak Bingham Madsen’in izlemekten kaçamadığı reklam ve programlarla doludur. Çalışma alanına girişte her bireyin belli bir hedefi ve ortak işi bulunmaktadır. Senaryo gereği tüm bireyler pedal çevirerek güç kazanmaktadır. Pedal çevirme temel iş olarak tüm bireyler için geçerlidir. Bu işlem yapılırken çalışanların işe odaklanması için ekranlardan komik, cinsel ve eğlenceli sunumlar yapılarak bireyler motive edilir. Puan ya da para biriktirmek bir amaca bağlanmıştır. Bir yarışmada kendini gösterme şansı, medya ve internet aracılığı ile kitle toplumunun ilgisini çekmek için para ve puan biriktirilmektedir. Bireyler popüler olan video ve sunumları izlemek zorunda bırakılmaktadır. Aksi halde paraları azalmaktadır. Madsen’in tuvalette duyduğu şarkı sesine olan hayranlığı ve söyleyen kadına ilgi duyması birçok şeye aracı olur. Kadına duyduğu ilgi sayesinde onu kazanmak için biriktirdiği parayı kadının yarışmaya katılmasına harcamıştır. Ancak yarışmada kadının duygu düşünce ve yeteneğinden daha çok fiziksel olarak sömürülmesi ve tüketilmesi daha cazip görülmüştür. Madsen ise bu işleyişe karşı duruş sergilemek için tekrar çalışıp yarışmaya kendisi girmek istemiştir. Sıradan bir dans ile yarışmaya katılan Madsen son anda cebinden çıkardığı cam ile kendini kesme pahasına jüri ve seyircilere itirazını duyurmuştur. Farklılığa olan ilgi sayesinde itiraz toplumsal karşılığını bulmuştur. Madsen medya aracılığı ile kısa sürede popüler olmuştur. Bu popülerite sisteme karşı bir duruş sayesinde kazanılmıştır. Ayrıca tüketim olgusuna da bir gönderme vardır. Ancak Madsen’in bu eyleminin de bir tüketim olgusuna dönüştürülmesi kaçınılmaz olmuştur. Jüri üyelerinden biri bu isyanı bir şova dönüştürmek ve sürekliliğini sağlamak için Madsen’i satın alıp kanalında çalıştırır. Nihayetinde bireyin sistem içerisinde hangi kademede olursa olsun tüketim kültürünün bir parçası olacağı gerçeği mesajı vurgulanmaktadır.

Filmde her şey teknoloji ile kontrol edilen sistem ürünü biçiminde sunulmaktadır. Bireylerin yapacağı işler önceden tasarlanmıştır. Her birey kendisinin sistem içerisindeki sorumluluklarını yerine getirmektedir. Sürekli pedal çevirmek aslında bireylerin yaptıkları işe yabancılaşmış oldukları bir eylemi temsil etmektedir. Herkes sürekli pedal çevirmektedir. Ancak kimse ürettiği veya kazandırdığı şeyin bilicinde değildir. Mekanik yapı içerisinde yerleşen iş bölümü olgusu bireylerin tüm yaşamını şekillendirmektedir (Dk, 2: 49). Sistem içerisinde bireylerin kendiliklerini ortaya koyacakları tek alan üretimleridir. Bireyler, sistem çarkının bir dişlisi gibi belirlenen görevleri sürekli bir biçimde gerçekleştirmek durumundadır. Sunulan yaşam modeli, iş bölümü içinde inşa edilmiştir. Bireyler üretim faaliyetlerinin dışında kalan enerjilerini tüketime ayırmaktadır. Tüketim araçları bireylerin tercih ve beğenilerine göre yenilenmektedir. Kimi zaman reklam ve marka aracılığı ile tüketim arzusu dinamik tutulmaktadır. Tüketim olgusu inşa edilen sistemin bir parçasını oluşturmaktadır (Ritzer, 2000: 23-25).

Filmin dikkat çeken bir yönü günlük yaşamda uğraşların yoğunluğuna karşılık bireyler televizyonda belli program ve reklamları izlemek zorunda bırakılmaktadır. Bu sunuları reddetmek para ve puan kaybettirmektedir. Aynı zamanda her sosyal ortamda

reklamlar göze çarpmaktadır. Tuvaletlerde bile ekranlar popüler programlar ve reklamların yoğun bir kullanımı söz konusudur (Dk, 9: 08). Gerçek yaşamda tüketime yönlendiren araçlar ulaşım araçları, kurumlar, medya internet gibi her alanda bireyleri kuşatmış durumdadır. Tüketim olgusunu sürekli kılmayı amaçlayan reklamlar, insanları moda kavramı etrafında toplamaktadır. Moda ve marka algıları toplumda tüketim bağlamında gösterinin önemini ortaya koymaktadır. Gösteri ise “*Kendi bütünlüğü içinde ele alındığında gösteri, mevcut üretim tarzının hem sonucu hem de tasarısıdır.*” (Debord, 1996: 14) Moda ve marka tutkusu insanların ihtiyaçları doğrultusunda tüketmesini engelleyerek sürekli tüketimi mümkün kılmaktadır. İnsanların tüketim alışkanları, marka tercihleri, bireysel kararları doğrultusunda gerçekleşmiş olsa da kapitalizmi gücü bireyleri marka tüketimine teşvik etmektedir. Modanın dışında olan bireylerin sosyal çevrelerinde popülaritesi azalmaktadır. Bu kapsamda sürü psikolojisi işlevselliğinde tüketim olgusunun tüm bireyleri kuşattığı görülmektedir. Ayrıca medya ve internet aracılığı ile tüketim araçları toplumun tüm kesimleri için ulaşılabilir konumda sergilenmektedir.

Tüketim olgusu toplumsal cinsiyet algısının modern argümanlar aracılığı ile erkek ve özellikle kadın bedenlerini sömürmektedir. Bireyler kendi varlıklarını nesnelere üzerinden tanımlama eğilimine girmektedir. Kıyafet, takı, araba, ev gibi güç veya marka imajı oluşturan nesnelere kimliğin belirleyicisine dönüşmektedir. Kadınların bu anlamda tüketim araçları üzerinden cinsel kimliklerinin sömürülmesi de oldukça profesyonel biçimde gerçekleşmektedir (Miller, 2012: 89). Tüketim ürünleri kadın bedeninin cinsel yönünü öne çıkararak, kadını birey olmaktan uzaklaştırarak erotik bir nesne konumuna getirmektedir. Filmde yeteneğini göstermek için sahneye çıkan kadının şarkı söylemesi beğenilmesine rağmen kadından beklenen cinsel görünümün eksikliği, jüri tarafından eleştirilmektedir. Ancak daha sonra kadının “masum” görünümü de cinsel tüketim algısı kapsamında ele alınmıştır. Kadın sahneye çıkıp şarkı söylemek istemektedir. Kadının sesi oldukça beğenilir ancak kadının beden temasını cinsel anlamda kullanma konusunda yetersiz kaldığı düşünüldüğü için jüri üyeleri kadını yetersiz bulmuştur. Yarışmacıların yeteneklerine göre jüri üyeleri kendi kanallarında çalışma fırsatı sunulmaktadır. Kadın şarkı söylendikten sonra jüri üyelerinden birinin yorumu önemli ipuçları sunmaktadır:

Bu şey, bu sezon şüphesiz ki dinlediğimiz en iyi şarkıydı. Ama şunu da söylemem gerek... Sesin iyi olmasına rağmen ki iyi ancak dünyanın en büyüğü sesi değil. Sesin sadece iyi. Kimsenin sesini bu şekilde duyduğunu sanmıyorum. Özellikle kalabalıktaki erkekler tarafından. Bu da yaptığın şeyi engelliyor görünüyor. Erkekler seni isteyecek, kadınlar senden nefret edecek. Sahnede olduğun süre seni erotik bir senaryoda resmetmeye yardım etmiyor... Sende çekici tasvirlerde görülen saf bir güzellik var. Ve şu ilgi çekici masumiyet de var. Bu bana göre Wraith’in (Diğer jüri üyesi) erotik kanalının gerçekten işine yarayabilir. Ben izledim. Buradaki her erkek izler, dürüst olmak gerekirse bazı kadınlar da izleyebilir. (Dk, 34: 39).

Başlangıç olarak eleştirilen nokta kadının, bedenini öne plana çıkarmaması üzerine odaklanmış olsa da kadında mevcut bulunan masum ve sıradan görünümün cinsel bir yansıma olarak benimsenmiştir. Bu noktada kadının tutumlarının cinsellik ile örtüşen yönleri ortaya çıkarılarak bedenin ve tutumların cinsellik ile doğrudan ilişkili olduğu algısına değinilmektedir. Cinselliğin kadın bedeni üzerinden tüketim olgusunu canlandırması özellikle toplumsal cinsiyet algısı üzerinden güçlendirilmektedir. Bu kapsamda kadınların bireysel yetenek ve emeklerinin görünür olmasını erotik-cinsel sunumlar ile tamamlanması zorunlu görülmektedir. Bu durum ise kadının cinsel ve bedensel olarak sömürülmesine ve kimliğinin tüketilmesine yol açmaktadır.

Duygusal yaşama ilişkin bir gösterge olarak Madsen'in hoşlandığı kadının, kâğıttan yaptığı bir süsü Madsen'e verme sahnesi önemlidir. Kadın bu süsü ancak bir gün saklayabileceğini söylemektedir. Hediye ve benzeri özel eşyalar toplanarak yok edilmektedir (Dk, 26: 10). Vurgulanmak istenen şey ise soyut, maddi olmayan unsurların ortadan kalkması gerektiğidir. Toplumsal yaşamda somut ve tüketim odaklı biçimde yer almayan fenomenlerin varlığı tehdit altındadır. Bu noktada insan varlığı tüketim olgusunun sürdürülebilir yönleri üzerine yoğunlaşmaktadır. İnsan duyguları veya duygularına hitap eden argümanların yerini insan bedeni temsil olarak öne çıkmaktadır (Baudrillard, 2013:149-150). Modern toplum yapısında duygusal ilişkilere yer verilmemesinin bir adım ötesine geçilerek duyguların tüketim olgusu içerisinde değerlendirilmesi mümkün kılınmıştır. Duygusal ilişkiler de bile somut, tüketilebilir ve maddi argümanlar belirleyici olmaktadır. Filmde gösterilen en önemli fedakârlık, erkeğin emeği ile elde ettiği paranın, kadının popüler olması için çabalamasıdır. Tüketim olgusu içerisinde bireylerin aile, arkadaşlık ve sosyal çevrelerini kullanarak popülerite elde etmesi bu noktada tüketimin toplumsallaştırılmasına işaret etmektedir.

Madsen'in sevdiği kadının tüketim olgusu içerisinde metalaştırılması ile kendisinin de yarışmaya katılması gerektiğini düşünür. Ancak yapacağı şov ile sisteme karşı bir duruş sergilemeyi hedef alır. Yarışmaya katıldığı zaman şovun arasında belinden kırık cam parçasını alıp boğazına götürerek herkesin kendisini dinlemesini ister ve burada sisteme dair eleştirilerini sıralar. Oldukça farklı bir tutum ile muhatap olan jüri üyeleri ve kitle bundan etkilenir. Ancak bu isyan hali de bir şov ve tüketim aracına dönüştürülmek istenir. Sahne gösterisi ve eleştiri sonrası jürinin yorumu tüketimin boyutunu ve sınırsızlığını ortaya koymaktadır:

Bu şey şüphesiz yetenekliyim başladığından beri gördüğüm en içten şeydi. Bizim, yani bu salonda bulunan herkesin üzerinde anlaştığı bir şeyi o kadar iyi ifade ettin ki. Sanırım anlıyoruz deme hakkını kendimde görüyorum. Hatta ben bile, biliyorum beni bir yaratık gibi görüyorsun. Ama biliyor musun, nereye varmak istediğini anlıyorum. Laflarını beğendim. Gerçekte senin doğrun ama yine de doğru. Ve haklısın, doğruluğu ispat etmek ne yazık ki yetersiz kalıyor. Seni tekrar dinlemek isterim. Şöyle ki: Yayınlarımın birinde bu şekilde konuşabileceğin bir boşluk var. Ne dersin? Haftada iki kez otuz dakika.(Dk, 54:38).

Madsen teklifi kabul ederek kendi krizini tüketim aracına dönüştürmeye karşı koyamaz. Bu noktada insanların itirazlarının dikkate alındığı mesajı verilmek istenir. Ancak bir şeyler yapabilecek güce erişen bireylerin mevcut durumlarını korumak için sistemin parçası olmaları beklenmektedir. Madsen'in tutumu tüketime karşı bir savunma mekanizması geliştirmenin mümkün olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Üretim ve tüketim ilişkileri toplumsal yapının durumuna göre şekillenmektedir. Son çeyrek asırda tüketim olgusu daha çok ihtiyaç ötesi bir anlayış ile tüketim aktörleri tarafından belirlenen suni ihtiyaçlar kapsamında öne çıkmaktadır. Medya, iletişim ve diğer araçlar ile tüketimin bileşenleri yaygınlaşmakta ve alanları genişlemektedir. Küreselleşme aracılığı ile insanlar, tüketim kısılacına dâhil olmaktadır. Bu süreçte toplumsal yapıda üretim ve tüketim ilişkisi, daha çok teknolojik gelişmeler üzerinden yönetilmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin insanlar üzerindeki hâkimiyeti akıllı sistemler üzerinden sağlanmaktadır. Bu noktada hızla gelişmekte olan yapay zekâ teknolojileri şimdilerde tam anlamıyla olmasa da yakın geleceğin iktidar ağını oluşturacağı düşünülmektedir. Yapay zekâ aracılığı ile yakın gelecekte eğitim, sağlık, finans, ulaşım, iletişim, hizmet gibi sektörlerde önemli gelişmeler yaşanacağı öngörülmektedir. Bu gelişmelerin bireysel ve toplumsal olarak birçok fayda

sağlayamaya elverişli olduğu söylenebilir. Ancak farklı bir açıdan gözlemlendiğinde *Black Mirror* örneğinde olduğu gibi yapay zekâ, tüketim ilişkileri bağlamında bir distopyayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda yapay zekânın insanın bireysel kontrol gücünü zayıflatacağına dair endişeleri de ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Yapay zekânın daha çok tüketim kültürü üzerinden kimlik yitimine aracılık ettiği vurgusu öne çıkmaktadır. Tüketim kültürü, yüzyılın kaçınılmaz bir gerçekliği olarak insan yaşamının her alanına etki etmektedir. Teknoloji ve yapay zekanın gücü ile insan yaşamına ait her fenomen tüketim nesnesi olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketim kültürünün yaşamın bir gerçekliği olarak her olguyu tüketimin nesnesi olarak sunmasının kabul edilirliğinin yanında değerlerin yitimi ve kimlik tüketiminin sorumluluğunun yapay zekâyâ atfedilmesi doğru kabul edilmemektedir. Yapay zekânın gelişim gösterdiği toplumların daha çok bu teknolojilerin getirisinden faydalanarak gelişmemiş ülkelere yapay zekâyâ dair tedirginlik aşılanmaktadır. Değerler, duygular, kimlik ve diğer soyut, manevi göstergelerin ortadan kalkacağı endişesi çok daha önceki tarihlerden itibaren gelişmemiş toplumların bilim ve teknolojiye mesafeli olmalarına yol açmıştır. Bu kapsamda tüketim olgusu ve algısının toplum yapısında bir yıkımın varlığına işaret etmesini mümkün görerek bu durumun kaçınılmaz bir gerçeklik olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Benzer şekilde yapay zekâ üzerinden endişe verici tasavvurların haklı temelleri dikkate alınmakla birlikte bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yapay zekânın varlığı ve gücüne bağlı olduğu realitesi önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Appleby, Joyce (2012) *Amansız Devrim Kapitalizmin Tarihi*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Alfa Yayınları
- Baudrillard, Jean (2013) *Tüketim Toplumu – Söylenceleri/Yapıları*, Çev. Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2012) *Küreselleşme - Toplumsal Sonuçları*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2014) *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?*, Çev. Hakan Keser. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bathurst Otto, Lyn Euros, Welsh Brian. “Black Mirror” <https://www.netflix.com/title/70264888>.
- Bocock, Robert (1997) *Tüketim*, Çev. İrem Kutluk, Ankara: Dost Yayınevi.
- Boratav, Korkut (2005) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*. Ankara: İmge Yayınları.
- Castells, Manuel (2006) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – Kimliğin Gücü Cilt II*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Debord, Guy (1996) *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. Çev. Ayşen Emekçi- Okşan Taşkent. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Doğan, Abdullah (2002) *Yapay Zekâ*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Durning, Alan (1998) *Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği*, Çev. Sinem Çağlayan. Ankara: Tema Vakfı Yayınları.
- Ersoy, Çağlar (2017) *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık
- Haton, Jean Paul., Haton, Marie Christine (1991). *Yapay Zeka*. Çev. Ayşen Emekçi-Alev Türker. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huxley, Aldous (2007). *Cesur Yeni Dünya*. Çev. Ümit Tosun. İstanbul: İthaki Yayınları.

- Lordon, Frederic (2013) *Kapitalizm, Arzu ve Kölelik* Çev. Akın Terzi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Miller, Geoffrey (2012) *Tüketimin Evrimi Cinsiyet, Statü ve Tüketim*. Çev. Gülçin Vardar. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Oleron, Pierre (1992) *Zeka*. Çev. Ela Güngören. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orwell, George (2005) *Bin Dokuz yüz Seksen Dört*. Çev. Celal Üster. İstanbul: Can Yayınları.
- Ritzer, George (2000) *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek Tüketim Araçlarının Devrimcileştirilmesi*. Çev. Şen Süer Kaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selik, Mehmet (1980) *İktisadi Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Turing, Alan M. (1950). "Computing Machinery and Intelligence". *Mind*, (49), 433-460.
- Wallerstein, İmmanuel (2012) *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık*. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Yılmaz, Atınç (2017) *Yapay Zekâ*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayıncılık.
- Zamyatin, Yevgeni (1988) *Biz*. Çev. Füsun Tülek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.